

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

### איסור עשיית מלאכה בחול המועד

(י"ח א') חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה. מנא הני מילי?

**דתנו רבנן:** "את חג המצות תשמור שבועת ימים"<sup>1</sup>, לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: אינו צריך. קל וחומר: ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהן, אסור בעשיית מלאכה, חולו של מועד שיש קדושה לפניהן ולאחריהן, אינו דין שיהא אסור בעשיית מלאכה? וכו'.

**תניא** אידך: "כל מלאכת עבדה לא תעשו"<sup>2</sup> (וסמך ליה "שבועת ימים תקריבו אשה"), לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה,<sup>3</sup> דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר<sup>4</sup> "אלה מועדי ה'", במה הכתוב מדבר? אם בראשון, הרי כבר נאמר שבתון! אם בשביעי, הרי כבר נאמר שבתון! הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד, ללמדך שאסור בעשיית מלאכה.

**תניא** אידך: "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עפרת לה"<sup>5</sup>, מה שביעי עצור (כדכתיב בהאי קרא גופיה: לא תעשה מלאכה), אף ששת ימים עצורין. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה, אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר: "וביום השביעי עפרת" - השביעי עצור בכל מלאכה, ואין ששה ימים עצורין בכל מלאכה. הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.<sup>6</sup>

גרסינן בירושלמי (מועד קטן, פ"ב הלכה ג):

אמר רבי אבא בר ממל: אילו היה לי מי שימנה עמי, התרתי שיהו עושין מלאכה בחולו של מועד. כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד, אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה; ואינן אוכלין ושותין ופוחזין!

### שיטות הראשונים

**איסור מלאכה בחול המועד מדאורייתא או מדרבנן:** דעת **גאונים**, וראשונים רבים, שאיסור מלאכה בחול המועד, הוא מן התורה.<sup>7</sup> דעת **גאון**, **רמב"ם**, **רא"ש**, וראשונים רבים, שאיסור מלאכה בחול המועד, הוא מדרבנן בלבד.<sup>8</sup> דעת **רמב"ן**,

1. שמות, משפטים, כג, טו: את חג המצות תשמור שבועת ימים תאכל מצות כפאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם.
2. ויקרא, אמור, כג, לה: ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו.
3. והכי דריש ביה: "לא תעשו שבעת ימים". ובחג הסוכות כתיב, ועליה קיימא הך מתניתא בתורת כהנים.
4. ויקרא, אמור, כג, לז: אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו.
5. דברים, ראה, טז, ח: ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עפרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה.
6. כלומר: מאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא בכולן, ולא פירש אי זו המותרת ואי זו אסורה, דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים, היודעים להבין על איזהו להטיל ההיתר ועל אי זו להטיל האיסור, והם יאמרו אי זהו יום טוב על פי קידוש הראייה ואסור בכל מלאכה, ואי זהו חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה. ועל חולו של מועד יגידו לך אי זו מלאכה אסורה, דבר שאינו אבד, ואיזו מלאכה מותרת, דבר האבד. רש"י.
7. א. כן משמע מהברייתות שהובאו במסכת חגיגה (י"ח א') שדורשות כן מפסוקים. ב. בריש פרק שני (י"א ב'), קאמר לא מיבעיא

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

רשב"א, וריטב"א ממצעת, שעיקר איסור מלאכה בחול המועד מהתורה, אלא שמהתורה הותרה כל מלאכה שהיא לצורך, או דבר האבד. וחכמים אסרו מלאכת אומן, וטירחה.<sup>9</sup> ומדברי השו"ע נראה שתפס לעיקר כדעת המקילים, שאיסורו דרבנן.<sup>40</sup> ומדברי הרמ"א משמע דסבירא ליה שמלאכת חוה"מ דאורייתא.<sup>41</sup>

### שולחן ערוך

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקל)

א. חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר במקצתן. הגה: לפי צרך הענין שהיה נראה לחכמים להתיר.

- בימי אבולו דאיסור מלאכה מדרבנן, אלא אפילו חולו של מועד דאיסור מלאכה דאורייתא. ג. בפ"ק דע"ז (כ"א ב') תני, לא ישכיר אדם שדה לכותי מפני שנקראת על שמו והוא עושה בה מלאכה בחולו של מועד. והוינן בה ותיפוק ליה משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואי מדרבנן היא, מי איכא משום לא תתן מכשול.
8. א. ממה שהותר דבר והאבד, ועוד היתרים (אין לו מה יאכל), בחול המועד. והיכן מצינו איסור תורה שמקצתו אסור ומקצתו מותר. ב. תנן בפ"ג דמגילה (כ"א א') כל מקום שאין יום טוב ויש מוסף, כגון חוש"מ וראש חודש, קורין ארבעה (הרי שאינו נקרא יו"ט, וכן נשנה יחד עם ראש חודש, שאיסור מלאכה בו, מנהג לנשים). ג. מהירושלמי "אילו היה לי מי שימנה עמי התרתי שיעשו מלאכה בחוה"מ. כלום אסרו מלאכה בחול המועד, אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ושמחים ויגיעים בתורה". ד. כן נקטה הגמרא להלן, י"ב ב', גבי כיון מלאכתו ומת, דבעי אי קנסו בנו אחריו (אף שיש לדחות שרק לגבי כיון מלאכתו אמרו שאיסורו דרבנן). ועיין עוד ראיות ברא"ש. והפסוקים שדרשו במסכת חגיגה, "אסמכתא בעלמא לחזק דברי חכמים שאסרו מלאכת חול המועד". רא"ש. וראה מש"כ ריטב"א (ראש השנה ט"ז א', ד"ה תניא), שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים. ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים, ולא שכוונת התורה לכך, שזו דעת מינות היא, עיי"ש.
9. והרי"ף הביא הדרשות מגמרא חגיגה, וסתם דבריו. ולמד הטור (סי' תקלו) מדבריו, שלדעתו האיסור מהתורה. וב"י דחה דבריו, עיי"ש. וכן בה"ג (סי' כ, הלכות מועד) הביא הדרשות הללו, ואעפ"כ למד הסמ"ג מדבריו, שמלאכת חוה"מ אסורה מדרבנן.
10. כן מבואר מפסיקתו (תקלז, ד) שאם הושיב תרנגולת על הביצים לגדל אפרוחים קודם המועד, וברחה מעליהם, שיכול להחזירה. ומשמע אפילו לא ישבה עליהם ג' ימים, ולא נתקלקלו לגמרי, כדעת רבי אמי (פסחים נ"ה ב') לקולא, ודלא כרב הונא, וכמבואר שם בב"י (וכן משנ"ב תקלו, ס"ק י'). וכן מבואר מפסיקתו (תקלחא) להתיר ליפת חביות בין קטנות ובין גדולות (וכמבואר שם בב"י). אמנם שם מיירי בדבר האבד, ובוזה מודים רמב"ן ודעימיה שאיסורו מדרבנן. וכן מפסיקתו (תקלזו), להתיר לחפור אמת המים שהיתה עמוקה טפחיים לעשותה ז' טפחים (ועיי"ש שעה"צ ס"ק כ). וכן כתב ביה"ל (תקלא, ד"ה ומותר) בדעתו. וכן הכריעו אחרונים רבים (ראה ט"ז תקמה, ס"ק י; שו"ת נודע ביהודה, מהדורה קמא, או"ח סי' יב; שו"ת חוט המשולש ח"ב, סי' ב). **וכתב בביה"ל שמדברי הגר"א בביאורו משמע שמצדד כשיטת רמב"ן ודעימיה.** וכן כתב בפסקי הגר"א.
- יש להעיר, שבב"י (תקל, ד"ה חוה"מ) כתב שנראה שאיסור מלאכה הוא מן התורה, וכפשוטו הסוגיא בחגיגה. ודנו האחרונים. וראה שו"ת כד הקמח (לבעל לבושי שרד, סי' ב) שכתב שהמעין בכל הלכות חוה"מ בב"י, יראה ממש בכל סימן וסימן שדעתו שאיסור מלאכה הוא מדרבנן. ועל כרחק צריך לומר דמה שכתב בב"י (סי' תקל) להכריע דמלאכת חוה"מ דאורייתא, לא לדינא כתב אותה הכרעה, אלא דעת נוטה בעלמא הוא דכתב, אבל לדינא אזיל בתר רוב הפוסקים שהיא מדרבנן. עיי"ש.
- מקורות: סיעה א - רש"י (י"ג א', ד"ה דאיסורא; וכ"כ ריטב"א בשמו, ב' א', ד"ה ואיכא). גאונים (כ"כ המאירי בשם "הרבה גאונים", ריש מו"ק, ד"ה והמשנה הראשונה). ראב"י (סי' תתקמז). ראב"ד (הו"ד בחי' הר"ן, מו"ק י"ב ב', ד"ה יש מהם). רבינו יונה (אגרת התשובה, אות נט; שערי תשובה ש"ג, אות יא). ועוד רבים. סיעה ב - גאון (תשובות הגאונים, אסף, תרצ"ג עמ' צז). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ז, א). תוספות (חגיגה י"ח א', ד"ה חולו). רבינו תם (הו"ד בתוספות חגיגה וע"ז, וברא"ש כאן). רא"ש (סי' א). ועוד רבים. סיעה ג - רמב"ן (חי' מו"ק, פסקי דיני חוה"מ, ד"ה עוד אני צריך להתיר קשר). רשב"א (שו"ת ח"א, ס' תרצ). ריטב"א (מו"ק ב' א', ד"ה ואיכא פלוגתא).
11. כן דייקו מדבריו המג"א (תקל, ס"ק א), והגר"א בביאורו (ס"ק ג), מדקאמר: "לפי צורך הענין שהיה נראה לחכמים להתיר", ולא קאמר "שחכמים אסרו כפי צורך הענין".

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

### טהרת הידיים

(י"ח ב') **משנה:** נוטלין לידיים לחולין ולמעשר ולתרומה (די להם בנטילה מכלי שאין בו אלא רביעית מים). ולקודש מטבילין.<sup>42</sup> ולחטאת, אם נטמאו ידיו נטמא גופו.<sup>43</sup>

(ומקשה) חולין ומעשר מי בעו נטילת ידיים?! **ורמינהי** (ביכורים ב,א): התרומה והבכורים,<sup>44</sup> חגיבים עליהן מיתה וחמש (האוכלם בשוגג), ואסורים לזרים (בלאו), והם נכסי להן (לקדש בהם אשה, ולקנות נכסים), ועולין באחד ומאה (להיות מותרים לזרים), וטעונין נטילת ידים והערב שמש. הרי אלו בתרומה ובכורים, מה שאין כן במעשר (שאינו טעונין רחיצת ידיים). וכל שכן בחולין!

קשיא מעשר אמעשר, קשיא חולין אחולין!

בשלמא מעשר אמעשר לא קשיא: הא רבי מאיר, והא רבנן. **דתנן** (פרה יא,ה): כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים,<sup>45</sup> מטמא את הקדש, ופוסל את התרומה,<sup>46</sup> ומתיר (באכילה) בחלין ובמעשר, דברי רבי מאיר. וחכמים אוסרים במעשר.

אלא חולין אחולין קשיא!

לא קשיא, כאן (מתניתין דמצריך נטילה) באכילה, כאן בנגיעה.

מתקיף לה רב שימי בר אשי: עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי מאיר אלא באכילה דמעשר; אבל בנגיעה דמעשר ובאכילה דחולין, לא פליגי (שאינו טומאת ידיים מצריכה נטילה)!

אלא אידי ואידי באכילה (ומשנתנו כרבי מאיר שלא מצריך נטילה למעשר שני, וכל שכן לחולין, אפילו באכילה), ולא קשיא, כאן (במשנתנו) באכילה דנהמא (צריך נט"י), כאן (במשנת ביכורים, שאין צריך נטילה למעשר וחולין) באכילה דפירי. דאמר רב נחמן: כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח.<sup>47</sup>

<sup>42</sup> לאכול שלמים, או חטאת ואשם לכהנים, יש מעלה שצריך להטביל ידים בארבעים סאה. ואע"פ שאינו אלא סתם ידיים שלא נגעו בטומאה דאורייתא המטמאה את כל הגוף. רש"י. והעיר רש"י, הא ודאי **דלקודש אף לנגיעה צריך טבילה**, דלא גרע מתרומה דאפילו לנגיעה. אלא דבעי לאשווייה לחולין ולמעשר דמירי דווקא לאכילה. ולשון הרמב"ם (בפירוש המשנה) מטביל ידיו, ואז יגע בהם.

<sup>43</sup> ליגע במי חטאת, מים המקודשים באפר פרה, להזות מהן על טמאי מתים, יש מעלה יתירה; שאם נטמאו ידיו באחד מן הדברים המטמאים את הידים ולא את הגוף, כגון וולד הטומאה וכגון ספר וכל טומאות שהן מדברי סופרים, נטמא הגוף, וכל הגוף צריך טבילה. וכל מעלות הללו שזה גבוה מזה, הם מדברי סופרים. והאי דנקט להו הכא גבי הלכות הרגל, לפי שיש בסופן (סו"פ שלישי) הלכות רגל; שעמי הארץ נחשבים טהורים ברגל ולא בשאר ימות השנה. רש"י.

<sup>44</sup> ביכורים קרויין תרומה, דאמר מר "ותרומת ידך", אלו הביכורים (מכות י"ז א'), לכך הן כתרומה. רש"י.

<sup>45</sup> כל שהוא טהור מן התורה, וחכמים גזרו עליו טומאה, כל הנך דאמרי במסכת שבת בפרק קמא (י"ג ב'): אלו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון ואוכל שני כו'. רש"י.

<sup>46</sup> מטמא את הקודש - כלומר: נתנו עליהן טומאת שני לטומאה, והשני מטמא את הקודש להיות קרוי טמא, ופוסל עליהן עוד את הרביעי. ופוסל את התרומה - להיפסל היא עצמה, אבל אינה פוסלת אחר לעשות רביעי. רש"י.

<sup>47</sup> ומיהו, בתרומה בעי נטילה, שאפילו במגעו הוא פוסל, דשני פוסל את התרומה. רש"י.

## הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

### שיטות הראשונים

**האם לתרומה בעינן נטילה או טבילה:** רבינו חננאל כתב, נוטלין לידיים ולחולין ולמעשר; אבל לתרומה ולקודש מטבילין.<sup>18</sup> כך סוגיא דשמעתא. ודעת רש"י, רמב"ם, והמאירי, דלתרומה די בנטילה על ידי כלי וברביעית מים.

וכתב הרמב"ם "שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ וּבֵית דִּינּוֹ גָזְרוּ עַל הַיָּדַיִם שֶׁיְהִיּוּ שְׁנִיּוֹת, אִף עַל פִּי שֶׁלֹא יֵדַע בּוֹדָאֵי שְׁנַטְמָאוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עֲסֻקְנִיּוֹת. וְלֹא גָזַר שְׁלֵמָה עַל הַיָּדַיִם טְמֵאָה אֶלָּא לַקֹּדֶשׁ; וְאַחַר כֵּן גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁאַחֲרָיו אִף לַתְּרוּמָה, וּלְפִיכָּךְ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם לַתְּרוּמָה, וְאִם נִגַּע בַּתְּרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִטֵּל יָדָיו - פְּסָלָהּ, וְנִשְׁרָפֶת עַל טְמֵאָה זו." עוד כתב הרמב"ם "כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אֶפְלוּ פְרוֹת - צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, אִף עַל פִּי שֶׁיְהִיּוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִתְבָּאֵר בְּמִקוֹמוֹ (שאר אבות הטמאות ח,ה)."<sup>19</sup>

**נטילה לפני אכילת פירות מעשר שני:** למסקנה, לפי רבי מאיר, אכילת פירות של מעשר שני לא בעו נטילת ידיים, וכוותיה סתמה המשנה במסכת ביכורים. והרמב"ם כתב כחכמים, שחייב ליטול ידיו גם למעשר שני, בין לפת בין לפירות.<sup>20</sup>

**נוטלין לידיים לחולין ולמעשר ולתרומה:** אף שהמשנה כללה כולם, לדינא יש חילוק ביניהם. דלחולין נוטלין לידיים רק לאכילת נהמא.<sup>21</sup> ולמעשר נוטלין אף לאכילת פירות, אבל לא לנגיעה אפילו דנהמא. ולתרומה נוטלין אף לנגיעת פירות.<sup>22</sup>

**האם לקודש מטבילין גם בסתם ידיים:** דעת המאירי שהמשנה לא דיברה בטומאת סתם; שאף שהידיים סתם שניות הן, מכל מקום די להם בנטילה לטומאה סתם אפילו לקודש ולחטאת. אלא המשנה דיברה רק בידיים שנטמאו טומאה ודאית.<sup>23</sup> וכתב שיש מפרשים שאף בסתם ידיים מטבילין לקודש.<sup>24</sup>

<sup>18</sup> ואכן, במשנת ביכורים, גרס רבינו חננאל "וְטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם" (וכפי שהוא לפנינו בגירסה במשניות, וכן הוא בשאר מקומות בתלמוד בהם מצוטטת משנה זו, ר' יבמות ע"ג א', בבא מציעא נ"ג א').

<sup>19</sup> וכתב ב'דרך אמונה' (ס"ק סט), ודוקא אם נוגע; אבל אם אינו נוגע בידי, כגון שאחר מאכילו או שאוכל ע"י כלי, אין צריך נטילת ידיים (כך מוכח ברמב"ם הל' אבות הטומאות יב,ג. 'ציון ההלכה'). ואם נוגע בידי, אפילו אינו אוכל, מטמא את התרומה, דסתם ידיים שניות ופוסלין את התרומה. ואפילו אם נטל ידיו ולא כיון לתרומה, הרי הן כטמאות לתרומה ופוסלות אותה. עוד כתב (ס"ק עא), אפשר דאפילו פירות שאין מוכשרין לקבל טומאה צריך נט'. וזה דוקא באוכל ולא בנוגע. ויש אומרים, דכיון שאין מטמא, אין צריך נט' (ועיי"ש ב'ציון ההלכה', וב'ביאור ההלכה'). מקורות: רמב"ם (הל' שאר אבות הטומאות ח,ה; הל' תרומות יא,ז). מאירי (ד"ה אמר המאירי נוטלין).

<sup>20</sup> וכן הכרעת הרב עובדיה מברטנורא (משנה פרה יא,ה). ליקוטי הלכות. מקורות: רמב"ם (פיה"מ, חגיגה ב,ה).

<sup>21</sup> ולא לאכילת פירות, ולא לנגיעת נהמא. וכתב המשנ"ב (קנח, ס"ק א), טעם תקנת נטילה, הוא משני דברים: אחד, מפני סרך תרומה. והיינו, כיון דידיים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר, ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה, והכהנים אכלו תרומה, היו צריכין ליטול ידיהם מדברי סופרים קודם אכילת תרומה כדי שלא יטמאוהו בנגיעתן. וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה, גזרו גם כן על כל איש ישראל האוכל פת, שאסור לאכול עד שיטול ידיו. וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה, מפני הטומאה, לא בטלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בהמ"ק במהרה בימינו, לאכול בטהרה. ועוד טעם לתקנת נטילה, משום נקיית וקדושה. וסמכו בגמרא (ברכות נ"ג ב') אקרא ד'והתקדשתם והייתם קדושים'. סמ"ג.

<sup>22</sup> דהא סתם ידיים הוא שני, ושני פוסל את התרומה. 'זבח תודה' (ד"ה נוטלין). וכתב, וחילי דידי הוא מקושיית רב שימי, דקמקשה עד כאן וכו'. אבל בנגיעה דמעשר וכו' והא קודם שמסיק הגמרא כאן באכילה דפירי היה סבור דתרווייהו איירי בענין נהמא, ואפילו הכי סובר דבנגיעה אפילו דמעשר לרבנן שרי בלא נטילת ידיים.

<sup>23</sup> ולא טומאה גמורה, שא"כ הרי נטמא כל גופו בכך, ולא די לו בטהרת ידיים! אלא שנטמא בטומאה המטמאה את הידים מדברי סופרים, ולא הגוף אפילו מדבריהם, כגון שנגעו בולד הטומאה, ואין אדם מיטמא אלא באב הטומאה, או שנגעו בספרים וכיוצא בהן.

<sup>24</sup> וכן בתלמוד המערב נרמזו מחלוקות אלו. מאירי (ועיי"ש שבמביא מחלוקת אמוראים בירושלמי בזה).

בעוהשי"ת  
מסכת: חגיגה |  
פרק: ב | דף: י"ח

## נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף  
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:  
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,  
ויבדלחט"א הרב אשר וייס  
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.  
הארות והערות יתקבלו בברכה.

### הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

#### שולחן ערוך

(או"ח, הלכות נטילת ידיים, סימן קנח)

א. כְּשֵׁיבָא לְאָכַל פֶּת שְׁמַבְרָכִין עָלָיו: הַמוֹצֵיא, יִטַּל יָדָיו אֶפְלוּ אֵינוּ יוֹדְע לָהֶם שׁוּם טְמֵאָה, וַיְבָרַךְ: עַל נְטִילַת יָדָיִם...